

เทศน์เช้า วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๘

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

อ้าว! ตั้งใจฟังธรรมะเนาะ เรามาวัด เรามาวัดเพื่อวัดหัวใจของเรา คนจะดีจะชั่วเขาวัดที่
คุณงามความดี ที่หัวใจ ถ้าหัวใจมันมีคุณธรรม เขาเรียกว่า “น้ำใจ” คนมีน้ำใจอยู่ที่ไหนมีแต่คน
รัก คนห่วง คนดูแล แต่จิตใจที่แข็งกระด้าง จิตใจที่แข็งกระด้าง ตัวเองมีความทุกข์ความยากใน
ใจของตัวเองนะ ตัวเองมีความทุกข์ความยากในใจของตัวเองเพราะอะไร เพราะทุกข์ยากในหัวใจอยู่
แล้วก็น้อยเนื้อต่ำใจ น้อยเนื้อต่ำใจว่าทำไมคนเขาไม่เกื้อกูล ทำไมไม่ดูแลเราเลย ทำไมไม่มีน้ำใจ
กับเราเลย

มีน้ำใจกับเรา เขามีน้ำใจใจ ถ้าเรามีน้ำใจกับเขา เขาก็มีน้ำใจกับเรา เราไม่มีน้ำใจต่อใคร
ใครก็ไม่มีน้ำใจกับเราหรอก นี่คือพูดถึงน้ำใจนะ นี่พูดถึงเวลาที่มีน้ำใจ ฟังธรรมๆ เพื่อเหตุนี้ไง ฟัง
ธรรมเพื่อเหตุนี้ ค่าของน้ำใจมันมีค่ามาก คุณติ ข้าวของเงินทองมันมีค่าของมันในตัวของมัน ข้าว
ของเงินทองเราปฏิเสธไม่ได้หรือว่ามันไม่มีค่า มันมีค่า เราแสวงหามานี้ก็แสวงหามาเพื่อความ
มั่นคงของชีวิตใจ เพราะเรามีปัจจัย เราเงินทอง เราแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ได้เพื่อความมั่นคงของ
ชีวิตใจใหม่ เราแสวงหาสิ่งนี้มาเพื่อความมั่นคงของชีวิต เราคิดว่ามันเป็นความมั่นคง แต่เวลามัน
ให้ความสุขความทุกข์ล่ะ

คนที่มึ้น้ำใจๆ เขาเสียสละของเขาออกไป เขาสร้างอำนาจวาสนาบารมีของเขา คนทุกข์
คนยาก คนทุกข์คนยากแสวงหามาเพื่อเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยดำรงชีวิตก็หาได้ยากอยู่แล้ว แล้วเรา
จะเอาอะไรไปเสียสละให้น้ำใจคนอื่นล่ะ น้ำใจคนอื่นมันไม่ต้องเสียสละอย่างนั้น ธรรมะของ
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่าเวลาเดินสวนทางกัน หลบให้เขา การหลบให้เขานั้นคือ
ให้ทาง การให้ทางนั้นคือบุญ การหลบให้เขา เรามีน้ำใจต่อเขา เดินสวนกัน เราหลบให้เขา ให้เขา
ไปก่อน นี่ก็คือบุญแล้ว น้ำใจมันไม่ต้องแสวงหาด้วยวัตถุหรือ น้ำใจมันแสวงหาด้วยการ
แสดงออก เราแสดงออกด้วยน้ำใจของเรา

คุณติ เวลาเราเห็นใครเขามีน้ำใจต่อเรา มันอบอุ่น คำว่า “อบอุ่น” เวลาเรามีความรู้สึกนึกคิด ถ้ารู้สึกนึกคิด ถ้าสังขรรรมๆ เป็นอย่างนี้ ถ้าสังขรรรมเป็นอย่างนี้ เป็นอย่างนี้เพื่ออะไร? เพื่อคุณแลรักษาใจของเราละ คุณแลรักษาใจของเรา เวลาเราศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โลกียปัญญา ศึกษาด้วยปัญญา ด้วยความจำ ด้วยสัญชาตญาณของมนุษย์ เวลาเราจะประพฤติปฏิบัติธรรมขึ้นมา เราทำพุทโธๆ ใช้ปัญญาอบรมสมาธิให้จิตสงบเข้ามา ถ้าจิตสงบเข้ามา มันเข้าไปสู่สังขรรรม เข้าไปสู่ เห็นไหม ทวนกระแสกลับเข้าไป ถ้าทวนกระแสกลับเข้าไป มันเข้าไปเห็นใจของเรา

แต่โดยสัญชาตญาณของมนุษย์ไง เรามีความรู้สึกนึกคิด เราก็อ่ความคิด แล้วเราไปศึกษาธรรมะ เราว่าสิ่งนี้เป็นธรรมๆ คุณติ เวลาคนเราถ้ามีความทุกข์ความยากในหัวใจขึ้นมา มันบีบคั้นในหัวใจ มันมีความทุกข์ความยากมาก

แต่ถ้าคนมีสติปัญญา สิ่งนี้เป็นอนิจจัง ความคิดเรามันเกิดมาแล้ว ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะอดทน เดี่ยวความคิดมันก็จะจางออกไป ถ้ามีความอดทน สิ่งที่เรามีสติปัญญา มีปัญญาอบรมสมาธิไล่ตามเข้าไป ความคิดมันมาจากไหนละ ความคิดมันเป็นนามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมมันควรจะไม่มี มันเป็นนามธรรม มันไม่ใช่รูปธรรม แล้วมันมาจากไหน มันมาจากไหนละ ทำไมเราไปคุ้มมันขึ้นมาละ

สิ่งนี้ถ้าเรามีสติปัญญา เราจะไม่คุ้มมันขึ้นมา เพราะอะไร เพราะมันมีที่ไปที่ไปไง ถ้ามันไม่มีที่ไปที่ไป คุณติ ทางวิทยาศาสตร์เขาพิสูจน์ได้โดยทฤษฎี เวลาพูดถึงทฤษฎี วิทยาศาสตร์ต้องยอมรับกันหมด นี่ผู้ที่ปฏิบัติธรรมๆ ถ้าเขาไปเห็นอาการของใจ เขาเห็นความรู้สึกนึกคิด มันเป็นวิทยาศาสตร์ มันเป็นพุทธศาสน์ มันเป็นสิ่งที่จับต้องได้ ถ้ามันจับต้องไม่ได้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะบอกไว้ทำไมธาตุ ๔ และขันธ ๕ คนเราเกิดมามีธาตุ ๔ และขันธ ๕ คนเราเกิดมามีขันธ ๕ คือความรู้สึกนึกคิด มีธาตุ ๔ ก็มีประจำของเราอยู่ ถ้ามันมีสติปัญญา มันบรรเทาทุกข์ใจ มันบรรเทาทุกข์ได้ คนที่มีคุณธรรมในใจมันบรรเทาได้นะ

คุณติ เมื่อ ๒ วันนี้นำวออก เขาฆ่าตัวตาย เขาเขียนสั่งลาไว้ “พอกันทีความเป็นมนุษย์” เขาทนไม่ไหว “พอกันทีกับความเป็นมนุษย์” แล้วเขาก็ทำลายตัวเขา “พอกันทีความเป็นมนุษย์” พอกันทีเพราะว่า ทั้งๆ ที่ว่าทางชีวิตเขาจะ เขาไม่มีครอบครัว ในข่าวเขาไม่มีครอบครัว แล้วทางเศรษฐกิจเขาก็มั่นคงของเขา แล้วทำไมเขาทำลายตัวเองละ

เรามีคนใช้ คนใช้ออกไปนอกบ้าน กลับเข้ามา เขานั่งอยู่บนโซฟาเป็นศพไปแล้ว เขียนหนังสือไว้ “พอกันทีสำหรับความเป็นมนุษย์”

แต่สำหรับเรานะ คุณติ เวลาคนอายุยืน เราชื่นชมกัน เขาอายุ ๑๐๐ ปี ๑๒๐ ปี เราชื่นชมความเป็นอยู่ของเขา เราชื่นชมเพราะอะไร เพราะเขารักษาสุขภาพของเขา แล้วสุขภาพจิตของเขาก็ดี คนที่มีอายุยืนๆ เขาถามว่าทำไมเป็นอย่างนั้นล่ะ กินอะไรล่ะ? กินผักตามริมรั้วนี้แหละ กินผักกินหญ้านี้แหละ ทำอะไร ทำสุขภาพจิตให้ดี ไม่คิดสิ่งใดที่ไม่ดี สุขภาพจิตเขาดี นี่สุขภาพจิตที่ดี ถ้าสุขภาพจิตที่ดีนะ

เราจะบอกว่าความเป็นมนุษย์ ธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกไว้เลยว่าเป็นอริยทรัพย์ สัจจะ ความเกิดเป็นมนุษย์นี้เป็นอริยทรัพย์ ทรัพย์อันนี้เพราะอะไร เพราะมนุษย์มันมีคุณธรรมสูงนะ คุณธรรมสูง มนุษย์ถ้าเรามองทางลบ มนุษย์ไม่เหมือนเทวดา เทวดา ร่างเขาเป็นทิพย์ ร่างเขาเป็นทิพย์ เขาอิมทิพย์ของเขา เขานึกเป็นวิญญูณาหาร เขานึกอย่างไรเขาก็ประสบความสำเร็จของเขาตลอด เขาสมบูรณ์ของเขา เว้นไว้แต่เวลาเขาจะหมดอายุขัย พอหมดอายุขัย เรื่องความเป็นทิพย์มันจะจางลงๆ แสงจะเบาลงจนไม่มีอาหาร จนต้องตาย นี่พูดถึงเทวดานะ

แต่เวลาเราเป็นมนุษย์ เราเป็นมนุษย์มันมีร่างกาย ร่างกายนี้มันต้องมีอาหาร ตั้งแต่เด็ก เด็กเราเลี้ยงตามตำราเลยนะ เราจะดูแลมันขึ้นมาให้สมบูรณ์ ให้สุขภาพดี ให้สุขภาพจิตดีทุกอย่าง ดีทั้งหมด นี่เราเลี้ยงตามตำราขึ้นมาเลย เพราะอะไร เพราะมนุษย์ ร่างกายนี้มันต้องการอาหาร ถ้าพูดถึงคนเศรษฐกิจดี ร่างกายนี้ก็เจริญเติบโตก็เป็นคนดี ถ้าคนเศรษฐกิจไม่ดีมันก็ทุกข์ยาก

นี่ก็เหมือนกัน เวลาว่ามนุษย์ ถ้าเรามีสติปัญญา ร่างกายมันจะเต็อน มันจะเต็อนว่าหิวอีกแล้วนะ รับประทานอาหารมาใส่ปากนะ ง่วงแล้วนะ ต็องนอน นี่ไง มันแสดงให้เห็นว่าร่างกายมันเต็อนไง มันเต็อนไง เวลาคนตายไปเป็นยมบาล เขาบอกว่ารู้จักรักรรรมไหม? ไม่รู้ ไม่รู้จักรักรรรมหรือแล้วเห็นคนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตายไหม? เห็น นั่นแหละคือธรรม

นี่ก็เหมือนกัน การหิวการกระหายมันเต็อนเราตลอด เกิดเป็นมนุษย์มีศักยภาพตรงนี้ไง แต่เวลาทางโลกเราบอก “อ้าว! เราก็ต้องแสวงหาปัจจัยเครื่องอาศัยเพื่อความดำรงของชีวิต เราแสวงหา”

ไปดูคลังสินค้าสิ ไปดูคลังสินค้ามันล้นอยู่นั่นนะ คลังสินค้านี้สินค้ามหาศาลเลย เขารอคนมาซื้อ แต่เวลาเราขาดแคลน เราจะบอกว่าอริยทรัพย์ๆ ร่างกายมันบิบบิ้น มันบิบบิ้นให้เราได้สติปัญญา ได้สติปัญญาว่าถ้าเราจะพ้นจากการบิบบิ้นนี้เราจะทำอย่างไร ถ้าเราจะพ้นจากการบิบบิ้นนี้ ที่เกิดเป็นมนุษย์มันเป็นอริยทรัพย์ ตรงนี้มันเตือนตลอด เตือนให้คนได้คิด เตือนให้คนได้แสวงหา เตือนให้คนได้ประพฤติปฏิบัติไง ถ้าประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เราประพฤติปฏิบัติ เอาอะไรประพฤติปฏิบัติ

เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ร่างกายนี้เดิน แต่ความจริงแล้วเราเดินเพื่อหาหัวใจของเราไง ถ้าเราหาหัวใจของเรา คูสิ เวลาเขาเจ็บช้ำน้ำใจของเขา “พอกันทีสำหรับความเป็นมนุษย์” แล้วเอ็งตายแล้วเอ็งไปไหนล่ะ เอ็งทำลายชีวิตนี้เพื่อพ้นจากความเป็นมนุษย์ แล้วจิตมันทำลายไหมล่ะ จิตมันไปอยู่ที่ไหนล่ะ

ถ้ามันไปอยู่ในสัมภเวสีนะ มันไปอยู่ที่ขยับไม่ได้นะ ไปไหนไม่ได้ แสวงหาที่อยู่อย่างนั้นแล้วขาดแคลนอาหาร มันจะทุกข์ขนาดไหน เวลาเราไปที่มันขาดแคลนทุกอย่างเลย แล้วเราต้องจำเป็นอย่างนี้ แล้วชีวิตนี้มันต้องอยู่อย่างนั้นเลย อยู่อย่างนั้นแหละ จนกว่าจะหมดอายุขัยของมัน เราจะเกิดภพชาติใด อยู่ในสถานะใด มันก็ต้องเป็นผลของวิญญูะ มันต้องหมดอายุขัยของมัน มันต้องเวียนไปเป็นวิญญูะอยู่อย่างนี้ นี่ผลของวิญญูะๆ การทำความดี ความชั่วไง

แต่ถ้าเรามีสติปัญญาของเรา เรากาวนาของเรา ชีวิตนี้มันเป็นแบบนี้ ถ้ามันทุกข์มันยาก มันทุกข์ยากเพราะกิเลสมันบิบบิ้น เพราะปัจจัยเครื่องอาศัยเราก็มีของเรา ทุกอย่างเราก็มีของเรา ปัจจัยเครื่องอาศัย ถ้าทุกข์จนเจ็บใจนะ เข้าวัด อย่างน้อยก็มีปัจจัยให้อยู่อาศัย เรื่องปัจจัยมีอยู่แล้วแหละ แต่หัวใจมันไม่ยอมรับ หัวใจนี้มันจะอหังการ หัวใจนี้มันต้องการให้คนยอมจำนนต่อมันไง กิเลสมันจะจับบนหัวคนไง

แต่ถ้ามันเป็นธรรมะๆ ธรรมะอ่อนโยน มีน้ำใจ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรารถนาหรือสัตว์ชั้นสัตว์นะ คนจะมีทิฐิมานะมาขนาดไหน มาระบายใส่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารับได้ทั้งนั้นแหละ แล้วองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้อุบาย คนที่มาระบายใส่ได้คิด

เวลาชื่นชมองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเปรียบเสมือนหงายของที่มันคว่ำอยู่ให้มันหงายขึ้น หัวใจที่กิเลสตัดหาความทะยานอยากมันบิบบิ้น

คั้น มันคว่าอยู่ มันไม่รับฟังเหตุผลของใครเลย มันเอาแต่ความเห็นของมัน แล้วมันก็คิดอยู่กับเดียวของมันว่ามันมีสติมีปัญญาของมัน มันไม่เคยฟังเหตุผลของใครทั้งสิ้น

แต่ถ้าคนมีสติปัญญามันฟังเหตุผลต่าง ความเห็นต่าง ชีวิตเป็นอย่างนี้หรือ เวลาเกิดมา เราเกิดมาทุกข์จนเจ็บใจขนาดไหนก็แล้วแต่ แต่เรามีหัวใจเหมือนกัน คนเราเกิดมามีค่าเท่ากัน มีกายกับใจเหมือนกันไง ถ้ามีกายกับใจเหมือนกัน คนทุกข์คนจนก็ภาวนาได้ คนร่ำคนรวยก็ภาวนาได้ คนจะมีศักยภาพขนาดไหนก็ภาวนาได้ ทำได้ทั้งนั้นแหละเพราะมีหัวใจเหมือนกัน มีความรู้สึกเหมือนกัน แต่ไอ้คุณภาพชีวิตๆ อันนั้นมันอีกเรื่องหนึ่ง คุณภาพชีวิต เห็นไหม คุณติ พระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล พระสิวลีร่ำรวมมหาศาล ทุกตะเจ็บใจมาบวชเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา ไม่เคยฉันอาหารอิมเลย

ถ้าเป็นพระอรหันต์เหมือนกัน พอเป็นพระอรหันต์ก็สิ้นจากทุกข์เหมือนกัน สิ้นจากทุกข์ที่นี้ เห็นไหม เราจะไม่เอาสิ่งนั้นมาวัดกัน เขาว่าแข่งอำนาจวาสนาแข่งกันไม่ได้ไง อำนาจวาสนาแข่งกันไม่ได้ แต่มันแข่งกันด้วยสติปัญญา แข่งกันด้วยความเพียร แข่งกันด้วยการกระทำ เราจะแข่งกับเขา เราจะแข่งกับเขาเพราะเรามีสติปัญญาของเราไง แต่มันทำไม่ได้ๆ มันน้อยเนื้อต่ำใจไง มันต้องให้เสมอกัน เสมอกัน เห็นไหม คุณติ มาบวชพระ จะเศรษฐีภุมมพี จะทุกข์จนเจ็บใจบวชพระแล้วเป็นพระเท่ากัน สีล ๒๒๗ เหมือนกัน นี่ไง เสมอกันไง เสมอกันโดยสมมุติสงฆ์นี้ไง แต่เวลาประพฤติปฏิบัติเข้าไปแล้วได้ศีล สมาธิ ปัญญาหรือไม่ ถ้าได้ศีล สมาธิ ปัญญา ครูบาอาจารย์ท่านเทียบเคียงได้ไง นี่สมบัติในหัวใจของเราไง

เขาไปเห็นค่าความเป็นมนุษย์ ค่าทางวิทยาศาสตร์ไง แล้วเขาพอกันที เขาทำลายชีวิตของเขาไปแล้วมันจะพันไปไหน มันไม่พันไปไหนหรอก มันต้องสร้างเวรสร้างกรรมขึ้นไป เพราะอะไร เพราะว่าเราลึกของคนอื่น ของคนอื่นเราลึกมา เราลึกของเขา เราลึกของของเราเองไง นี่ก็เหมือนกัน ทำลายคนอื่นมามันก็เป็นโทษอย่างหนึ่ง ทำลายตัวเองมีโทษมากกว่าในพระพุทธศาสนา เพราะว่าขนาดตัวเองเอ็งยังไม่รักขนาดนี้ เอ็งทำลายตัวเองได้อย่างไร

แต่เวลาทำลายกิเลส ทำลายกิเลสเพราะกิเลสเป็นต้นหาความทะยานอยาก เวลามันพลิกเวลากิเลสมันพลิกขึ้นมา มันคิดขึ้นมา มันน้อยเนื้อต่ำใจ มันทำลายตัวเองเลย แต่ถ้าพลิกเป็นธรรม การเกิดมานี้เป็นอริยทรัพย์ เป็นอริยทรัพย์ มนุษย์มีสมอง สัตว์เครื่องานปฏิบัติธรรมถึงสิ้นสุดแห่งทุกข์ไม่ได้ แต่สัตว์เครื่องานทำคุณงามความดีได้ มีมนุษย์เท่านั้นกับเทวดา อินทร์

พรหมที่สามารถที่จะชำระซึ่งกิเลสได้ ถ้าชำระกิเลสได้ เรามีศักยภาพขนาดนั้น คุณิ เวลาทำงาน
อยากสมัครงาน ตำแหน่งหน้าที่การงาน ถ้ามีตำแหน่งหน้าที่การงาน มีโอกาสได้ทำงาน

นี่ก็เหมือนกัน ความเป็นมนุษย์ สัตว์ประเสริฐๆ มันมีโอกาส ทำไม่ไม่ทำอะไร นี่ไง
อริยทรัพย์ของเราเอง แล้วเราทำลายมันซะ เราทำลายอริยทรัพย์ ทำลายโอกาสของเรา โอกาส
ของเราอยู่นี่ ครูบาอาจารย์ที่มีครูบาอาจารย์ท่านคอยตอกย้ำตบตวงนี้ คอยตอกย้ำให้เราสติมีปัญญา
ขึ้นมา เคนจกรรม นั่งสมาธิภาวนาให้มีสติ ถ้าเคนจกรรม นั่งสมาธิภาวนาไม่มีสติ มันสักแต่ว่าทำ
มันสักแต่ว่าทำ ทำก็ต่อทำให้เป็นจริงเป็นจังขึ้นมา ครูบาอาจารย์ท่านจะคอยเตือนเลย เวลาเดิน
ไปไหน การเหยียดการคู่ต้องให้มีสติสัมปชัญญะ อย่าให้เป็นซากศพเดินได้

ท่านเปรียบเหมือนคนมีชีวิตไม่มีสติ เหมือนซากศพเดินได้ ซากศพเดินได้เพราะมันมีจิต
วิญญาณอยู่ไง แต่ถ้ามีสติกลับมาบิ๊บ จิตวิญญาณมีค่าเลย มีค่าเพราะว่ากำหนดอานาปานสติ จิต
กำหนดมันถึงเป็นอานาปานสติ คนเรามีลมหายใจเข้าและลมหายใจออกโดยธรรมชาติ แต่คนที่
ไม่กำหนด ลมหายใจนั้นก็ไม่ใช่เป็นอานาปานสติ มันเป็นการสูดลมหายใจเพื่อดำรงชีวิต แต่ถ้ามี
สติจับลมหายใจเท่านั้นแหละ กลายเป็นอานาปานสติเลย จิตกำหนดพุทโธๆ กลายเป็นพุทธานุ
สติเลย จิตเท่านั้น ถ้าจิตกำหนด จิตรู้ทัน มันเป็นกรรมฐาน มันเป็นการปฏิบัติขึ้นมาทันทีเลย

แต่ถ้าเรามีจิตไม่กำหนด จิตไม่กำหนด เราก็มีลมหายใจอยู่ เราก็เดินอยู่ทั้งวัน เราก็เดินไป
เดินมาอยู่นี่ แต่เราไม่มีจิตกำหนด มันเป็นเรื่องชั้ยกับใครล่ะ ก็เดินการเคลื่อนไหว เดินเพื่อ
เปลี่ยนตำแหน่ง แต่ถ้ามีสติขึ้นมา มีจิตกำหนดบิ๊บ เคนจกรรมก็เป็นพุทธานุสติ พุทโธๆ เป็น
พุทธานุสติ กำหนดลมหายใจก็เป็นอานาปานสติ กำหนดความตายก็เป็นมรณานุสติ สติกลับมา
มันเป็นประโยชน์ นี่ใจมีค่า มีค่าอย่างไร ใจมีคุณค่ามาก แล้วเราปฏิบัติเราก็ปฏิบัติเพื่อหาหัวใจ
ของเราไป

มาวัดมาวาเขามาวัดกันที่นี่ มาวัดคุณสมบัติ วัดค่าหัวใจของเรา ถ้าค่าหัวใจของเราเป็น
สมบัติของเรา มันจะเป็นสมบัติของเรา แล้วเราจะเห็นคุณค่าของชีวิตเลย เพราะเราเป็นคนทำ ไม่
มีจิตก็ไม่มีใครทำ มีจิตไม่ทำ เขาก็ไม่ได้ของเขา แต่เรามีแล้วเราทำลายเสีย เพราะด้วยกิเลสมันปิด
หูปิดตา ทำลายซะ “พอกันทีสำหรับความเป็นมนุษย์” แล้วก็ทำร้ายตัวเองไป คิดว่าหมดจากความ
เป็นมนุษย์แล้วมันจะไปไหนล่ะ

แต่เราบอกว่าความเป็นมนุษย์ เราเกิดมาในสถานะความเป็นมนุษย์เป็นอริยทรัพย์ เราต้องใช้ชีวิตนี้ให้มีคุณค่า ชีวิตทางโลกเราทำเพื่อประโยชน์ เราทำประโยชน์กับสังคม ประโยชน์กับชาติตระกูลของเรา เราทำประโยชน์เพื่อตัวเรา แล้วเรายังภาวนาขึ้นมาอีก ภาวนาขึ้นมาให้หัวใจเรา เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วให้มันเสริมสภาพ เสริมคุณค่าของมันขึ้นมา มนุสสศิริจนาโน คือทำตัวเหมือนเลวทราม มนุสสเทโว เป็นมนุษย์แท้ๆ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเป็นเทวดามนุสสเทโว แล้วถ้าเราทำใจของเราให้หมดสิ้นกิเลสไปแล้ว มันจะมีคุณค่าแค่ไหน มันจะเห็นคุณค่ามาก มันเห็นคุณค่าเรื่องนามธรรม เรื่องจิตใจ แต่พูดทางโลกไปเขาเรียกว่าคัจฉริต “อะไรก็นามธรรม อะไรก็หัวใจๆ เห็นแสวงหาแต่ทรัพย์ของคนอื่น”

อันนั้นอยู่ที่หัวใจสูง-หัวใจต่ำ หัวใจสูงเขาจะเห็นว่ามันมีคุณค่า ถ้าหัวใจต่ำมันก็เห็นแค่นั้นแหละ หัวใจต่ำมันจะมองของต่ำๆ หัวใจที่สูงเขาจะมองของที่สูงๆ ถ้ำของที่สูงๆ เพื่อประโยชน์กับชีวิตนี้ เรายกย่องคุณค่าความเกิดมาเป็นมนุษย์ของเรา มันมีค่ามากๆ เว้นแต่ว่าเวลา มันตายไปแล้ว ทำอะไรไม่ได้แล้วละ ซากศพนั้นเขาก็เอาไปทิ้ง แต่หัวใจยังทำได้ แล้วจะเป็นประโยชน์กับเรา เอวัง